

Универзитет у Београду, Филозофски факултет –
Одељење за филозофију, Београд

DOI 10.5937/kultura1860097M

УДК 141.7 Ролс Џ.

321.7:316.334.3

прегледни рад

ПОЛИТИЧКА КУЛТУРА И ПРИНЦИПИ ДЕМОКРАТИЈЕ

Сажетак: У овом раду бавићемо се идејама и идеалима који су карактеристични за политичку културу демократског друштва, а који омогућавају трајност демократије и даљи развој демократских институција. Наш основни циљ биће да истражимо нормативну димензију политичке културе демократског друштва. Полазећи од слободе и једнакости као основних принципа демократије размотрићемо питање на који начин ови принципи утемељују основне идеје и идеале политичке културе демократског друштва. Иако је наше истраживање превасходно нормативне природе оно ће настојати да укаже на значај повезивања нормативне политичке теорије са емпиријски оријентисаним теоријама у вези са политичком културом.

Кључне речи: демократија, политичка култура, правда, слобода, једнакост

Политичка култура неког друштва може бити подстицајна или спутавајућа за функционисање демократије.¹ Питања о факторима везаним за политичку културу који утичу на функционисање демократије у знатној мери су истражена у оквиру политичких наука и социологије.² За сврхе овог рада полазимо од дефиниције политичке културе коју су

1 Текст је настао као резултат рада на пројектима бр. 43007 и бр. 41004, које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

2 Almond, G. A. and Verba, S. (1963) *The Civic Culture: Political Attitude and Democracy in Five Nations*, Princeton: Princeton University Press; Lipset, S. M. (1959) Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy, *The American Political Science Review* 53, pp. 69–105; Lipset, S. M. (1990) The Centrality of Political Culture, *Journal of Democracy* 4, pp. 80–83; Lipset, S. M. (1994) The Social Requisites of Democracy Revisited, *American Sociological Review* 59, pp. 1–22.

предложили Алмонд (G. A. Almond) и Верба (S. Verba) у књизи *Грађанска култура*. Наиме, они политичку културу дефинишу тако да тај термин „реферира на специфично политичке оријентације – ставове према политичком систему и његовим различитим деловима, као и ставове у погледу сопствене улоге у оквиру система”.³ У овом раду посебну пажњу посветићемо оним ставовима, односно идејама и идеалима који су карактеристични за политичку културу демократског друштва, а који омогућавају трајност демократије и даљи развој демократских институција. Међутим, наше истраживање биће превасходно нормативне природе. Уместо тежње да се направи инвентар основних идеја и идеала који карактеришу политичку културу демократског друштва, настојаћемо да размотримо њихову нормативну димензију. Другим речима, уместо дескриптивног истраживања које су то идеје које карактеришу политичку културу демократског друштва, истражићемо на који начин су оне повезане са основним нормативним принципима карактеристичним за демократију. Од самог њеног настанка у античко доба основни принципи који карактеришу демократију јесу принципи слободе, једнакости и правде. Наш циљ биће, дакле, да испитамо везу између неких основних идеја и идеала који карактеришу политичку културу демократског друштва са овим базичним принципима.

На самом почетку треба истаћи у којој мери наш приступ дугује политичкој теорији Џона Ролса (J. Rawls), али и у којој мери од ње одступа. Наиме, овај аутор који је у највећој мери утицао на савремену нормативну политичку теорију, у ранијој и каснијој фази заступао је становишта која су се у одређеној мери разликовала. Овде ћемо истаћи кључну разлику која је релевантна за наше истраживање. У време писања *Теорије правде* (1971), Џон Ролс је настојао да понуди нормативно оправдање за основне принципе правде за демократско друштво.⁴ Међутим, начин на који је то учинио јесте једна знатно апстрактна верзија теорије друштвеног уговора, која полазећи од хипотетичке ситуације која је фер установљава и оправдава основне принципе правде. Сам Ролс је указао да се основни принципи правде који би

3 Almond, G. A. and Verba, S. (1963) *The Civic Culture: Political Attitude and Democracy in Five Nations*, Princeton: Princeton University Press, p. 12.

4 Ролс већ на почетку *Теорије правде* износи тврдњу да концепцију правде коју предлаже сматра „најприкладнијом моралном основом за демократско друштво”: Rawls, J. (1971) *A Theory of Justice*, Cambridge, MA: Harvard University Press, p. VIII. За тумачење и даљу разраду ове идеје видети: Cohen, J. (2003) For a Democratic Society, in: *The Cambridge Companion to Rawls*, ed. Freeman, S. R., Cambridge: Cambridge University Press. pp. 86–138.

били усвојени у таквој једној ситуацији могу схватити тако да изражавају принципе слободе, једнакости и братства (солидарности).⁵ Међутим, у каснијем периоду свог стварања, Ролс је донекле променио перспективу. У *Политичком либерализму* (1993), он истиче да би концепција правде која би била одговарајућа за демократско друштво уместо из апстрактних концепција требало добрим делом да буде изведена из политичке културе демократског друштва. То значи да је за разлику од ранијег периода, Ролс посебно истакао значај политичке културе демократског друштва за нормативну политичку теорију.⁶

Наш приступ у овом раду дугује Ролсовој теорији утолико што у центар пажње ставља основне принципе, али и политичку културу демократског друштва. Међутим, за разлику од напетости која је карактеристична за његову ранију и каснију теорију, наш приступ ове две димензије доводи у везу тиме што се трага за односима принципа правде, слободе, једнакости и солидарности, са елементима демократске политичке културе. Дакле, уместо да се у оквиру политичке културе демократског друштва траже ресурси за изградњу нормативне политичке теорије, ми радије истражујемо нормативну димензију саме те политичке културе. У тој мери наш приступ, иако инспирисан Ролсовом политичком теоријом, у одређеној мери од ње и одступа.

Рад је структурисан на следећи начин. У првом поглављу бавимо се неким основним елементима политичке културе демократског друштва који се заснивају на принципу слободе. Друго поглавље посвећено је разматрању везе принципа једнакости са неким од основних идеја политичке културе демократског друштва, али и идеје да је демократија правичан процес доношења одлука. У трећем поглављу посебна пажња посвећена је питању релевантности проучавања нормативне димензије демократске политичке културе. У закључку се сумирају главни резултати истраживања и истиче значај повезивања нормативне теорије демократије са емпиријски оријентисаним истраживањима у политичким наукама и социологији која у центар пажње стављају политичку културу демократског друштва.

5 За ову тврдњу видети: Rawls, J. (1971) *A Theory of Justice*, Cambridge, MA: Harvard University Press, p. 106.

6 За Ролсова разматрања у вези са политичком културом демократског друштва видети: Ролс, Џ. (1998) *Политички либерализам*, Београд: „Филип Вишњић”. За интерпретацију и критику Ролсовог схватања политичке културе демократског друштва видети: Младеновић, И. (2015) Џон Ролс о политичкој култури демократског друштва, *Култура* број 149, Београд: Завод за проучавање културног развитка, стр. 26–38.

Пођимо од тога на који начин је принцип слободе повезан са неким основним елементима политичке културе демократског друштва. Прво, за демократску политичку културу карактеристична је идеја да је робовласнички однос нешто што је непримерено демократском уређењу.⁷ Наиме, ова идеја може се разумети управо као изражавање принципа слободе на такав начин што се сматра да у оквиру демократског друштва свака особа треба да се третира као слободна. Ова идеја у оквиру политичке културе демократског друштва схвата се на два начина. Она се схвата на либералан начин тако да се у демократији свака особа третира као слободна у смислу да се власт не меша у приватни живот индивида и свака особа има могућност да сама одабере сопствене циљеве и начин живота. Међутим, ова идеја у оквиру политичке културе демократског друштва схвата се и на републикански начин у смислу да оно што је истинска супротност односа робовласништва јесте да свака особа има статус једнаког грађанина. Дакле, идеја да је робовласнички однос у супротности са демократским уређењем, може се изразити тако што би се рекло да је за демократију карактеристична слобода индивида да планирају, мењају и ревидирају своје животне циљеве, али и да учествују у политичком животу на равноправан начин.

Друго, принцип слободе повезан је са идеалом демократског друштва у коме грађани имају не само једнак статус, већ и могућност да учествују у политичком животу. Идеал широког учешћа грађана у политичком животу карактеристичан је за демократију још од античког доба. За право да се бира и да се буде биран које је карактеристично за представничку демократију која је настала у модерно доба може се рећи да изражава исти овај основни идеал о учешћу грађана у политици. Али не ради се само о учешћу ради учешћа, већ о томе да је карактеристика демократије да су грађани ти који као колективно тело у демократији имају највишу власт и да је за њено практиковање нужно учешће. У политичкој теорији постоје различита становишта у вези са тим у којој мери би грађани требало да учествују у политичком животу. Партиципативне теорије демократије истичу значај широког учешћа грађана у политичком животу, што укључује

⁷ Ролс такође полази од ове идеје која је карактеристична за политичку културу демократског друштва. Видети: Ролс, Џ. (1998) *Политички либерализам*, Београд: „Филип Вишњић”, стр. 40. С обзиром да су у античко доба робови били искључени из учешћа у демократском одлучивању, требало би прецизирати да је реч о идеји која је карактеристична за модерну политичку културу демократског друштва.

и доношење закона. Друге, више економски оријентисане теорије, сматрају да претерано учешће грађана у политици може донети више штете него користи. Међутим, и једне и друге теорије заправо не доводе у питање идеал политичке културе демократског друштва по коме је за демократију карактеристично учешће грађана у политичком животу и политичком одлучивању.

Треће, принцип слободе изражен је у идеји да учешће грађана у политичком животу подразумева да они могу да изабере, али и да смене оне који обављају одређену политичку функцију. За замисао о смењивости власти може се рећи да је једна од основних идеја демократске политичке културе. Треба истаћи да сама замисао о смењивости власти није искључиво повезана са могућношћу да се власт изабере и смени на изборима. Наиме, у античко доба демократија се поред механизма већинског гласања и јавног расправљања у великој мери заснивала на механизму лутрије или насумичног избора оних који ће обављати неке магистратске функције. Ова идеја о насумичном избору државних функционера ишчезла је у модерно доба. Међутим, имајући у виду да су функције на које су магистрати бирани углавном биле краткотрајне и да број грађана Атине није био велики, готово сваки грађанин имао је прилику да за живота обавља неку од функција (ако не магистратску, онда барем да насумичним избором буде члан велике народне пороте).⁸ Како год, без обзира на све разлике у односу на основне демократске механизме чини се да они у једнакој мери одражавају замисао о смењивости власти која је карактеристична за политичку културу демократског друштва. Ако оне који обављају власт није могуће сменити, онда се не види како се и даље може тврдити да су грађани слободни у политичком смислу.

Још један, четврти вид, на који је принцип слободе повезан са елементима демократске политичке културе односи се на идеју о могућности слободног изражавања мишљења у оквиру демократског друштва. Идеја да се слободно изрази сопствено мишљење чини срж демократије још од античког доба. У атинској скупштини сваки грађанин је имао не само право учешћа, већ и право да се јавно обрати свим осталим

⁸ Аристотел везу између слободе и смењивања грађана у обављању власти објашњава на следећи начин: „Основни принцип демократског поретка је слобода. Обично се каже да слободу свако поседује само у овој врсти поретка, јер се сматра да је она циљ свих демократија. Једна компонента те слободе јесте да се наизменично влада и покорава.” Наведено према: Aristotle, *Politics*, Indianapolis, Cambridge: Hackett Publishing Company, 1317b, p. 176.

грађанима. У модерно доба право на слободу говора сматра се једним од основних људских права које није искључиво везано за политичко одлучивање. Али се исто тако сматра да политички живот у демократији не може на смисаони начин да функционише уколико није обезбеђено право на слободу говора и уколико се оно не поштује. Тако да се без обзира на разлике у схватању улоге слободе говора може рећи да се принцип слободе налази у основи овог важног елемента политичке културе демократског друштва.

Пето, са претходном идејом повезана је идеја да је за демократију карактеристична не само слобода говора, већ и уважавање супротног мишљења. Ова идеја у оквиру политичке културе демократског друштва схвата се на два начина. Први начин јесте да је за демократију карактеристична толерантност јер она на неки начин и постоји зато што се уверења људи међусобно разликују. Ролс ову идеју изражава тако што каже да је разложни плурализам трајно обележје политичке културе демократског друштва.⁹ У супротности је са демократијом да се силом наметне своје уверење другим људима који се са тим уверењем не слажу. Дакле, било каква врста нетолерантности према различитим схватањима било да су она религиозне, етичке или филозофске природе инкомпатибилна је са демократијом. Други начин да се разуме идеја о уважавању супротног мишљења односи се специфично на политичка уверења. Наиме, ова идеја такође подразумева да је за демократију карактеристично да постоји опозиција у односу на владајуће структуре и да она има право, али и могућност да изрази сопствене ставове и уверења.¹⁰ Коришћење средстава присиле како би се онемогућило опозиционо деловање, онемогућавање опозиције да изнесе своје ставове и критикује власт, у супротности су са једном од основних идеја политичке културе демократског друштва. Идеје да је у демократији од суштинске важности уважавање супротног уверења и мишљења.

2

У претходном поглављу настојали смо да укажемо на који начин су неке важне идеје и идеали који су карактеристични за политичку културу демократског друштва утемељени у принципу слободе. У овом поглављу бавићемо се оним елементима демократске политичке културе који изражавају

9 Ролс, Џ. (1998) *Политички либерализам*, Београд: „Филип Вишњић”, стр. 69.

10 За даља разматрања у вези са значајем опозиције за демократију видети: Дал, Р. (1997) *Политархија: партиципација и опозиција*, Београд: „Филип Вишњић”.

принцип једнакости, као и оне који се односе на правичност процеса демократског одлучивања. Први вид на који принцип једнакости утемељује битне идеје демократске политичке културе односи се на природу политичке једнакости везану за учешће у процесу демократског одлучивања. Наиме, једна од битних идеја политичке културе демократског друштва јесте да у процесу политичког одлучивања сви грађани треба да имају једнаку могућност утицаја. Ова идеја обично се изражава ставом „Један човек, један глас”. Чини се, дакле, супротним демократији да неке особе имају већу могућност утицаја на политичко одлучивање било због својих природних способности, било због друштвених улога и положаја.

Занимљиво је да су не само критичари демократије, него и неки њени заступници настојали да доведу у питање овакву једну идеју. Тако је, на пример, Џон Стјуарт Мил (J. S. Mill) који је био један од најзначајнијих заступника представничке демократије, сматрао да би право гласа требало да буде универзално, али не и једнако. Заправо, он је сматрао да би глас оних који су образованији или обављају неке важне друштвене функције требало да вреди више од гласа осталих грађана.¹¹ Разлог за то није био што је Мил мислио да су други грађани мање вредни, већ зато што је сматрао да је то добар начин да они образованији уопште буду заступљени у парламенту, а тиме и да одлуке које се тамо доносе буду боље. Дакле, он је сматрао да оваква једна идеја заправо може да унапреди процес демократског одлучивања. Међутим, Милова идеја упркос томе што је он сматрао да није у супротности са демократијом, ни у историји демократије, као ни данас, није разматрана као предлог вредан спровођења у дело у неким ширим размерама. Могло би се рећи да разлог за то у великој мери лежи управо у идеји која је карактеристична за политичку културу демократског друштва да би могућност утицаја сваке особе требало да буде једнака, што значи да сваки глас вреди једнако, али и да свако има једнаку могућност да учествује у јавној расправи што је карактеристика демократије још од античког доба.

Ипак, принцип једнакости у политичкој култури демократског друштва свој израз има не само у виду политичке једнакости, већ и економске једнакости схваћене у смислу солидарности. За политичку културу демократског друштва је карактеристична идеја да су претеране економске

¹¹ Mill, J. S. (1861/1977) *Considerations on Representative Government*, in: *Collected Works of John Stuart Mill* Vol. XIX: *Essays on Politics and Society*, Toronto, London: University of Toronto Press, Routledge and Kegan Paul, p. 475.

неједнакости штетне за демократију и одвијање демократског процеса. То не значи да се у оквирима демократске политичке културе претпоставља да сви људи у потпуности треба да буду једнаки у економском смислу. Заступници демократије обично сматрају да економске неједнакости не треба да буду претеране, зато што у супротном економска моћ може однети превагу над процесом политичког одлучивања у коме сви треба да имају једнаку могућност утицаја. Отуд није чудно што је та идеја често довођена у везу са концепцијом дистрибутивне правде, односно да је у демократском друштву дужност државе да помогне онима који се налазе у најлошијем положају. Тако је, рецимо, Џон Ролс принцип разлике који каже да су неједнакости у друштву допуштене само ако иду у прилог и онима који у друштву најлошије стоје заједно са принципом једнаких шанси окарактерисао као принцип демократске једнакости.¹²

Видели смо, дакле, да принцип једнакости у оквиру политичке културе демократског друштва бива изражен кроз политичку и економску димензију. А за обе идеје које смо разматрали може се рећи да подразумевају неку врсту базичног утемељења у идеји људског достојанства. Наиме, признање да је људско достојанство нешто што је вредно поштовања, значи да сва људска бића заслужују фер третман.¹³ Овај фер третман може се схватити у смислу социјалне правде, али и политичке правде. У оквиру концепције социјалне правде то би значило да ниједна особа не би требало да буде без средстава за могућност вођења достојанственог живота. У оквиру концепције политичке правде то би значило да свака особа треба да има једнак утицај на процес политичког одлучивања. Ускраћивање права неке особе на једнаку могућност утицаја зато не значи само ускраћивање једног од мноштва различитих права, већ и да се људско достојанство дате особе не поштује. У досадашњем излагању видели смо на који начин су ове замисли о политичкој једнакости и солидарности схваћене у оквиру политичке културе демократског друштва.

Сада се okreћемо још једној идеји демократске политичке културе која је у вези са идејом о политичкој једнакости, а то је да читав процес демократског одлучивања треба да буде праведан. Ово се обично изражава ставом о „фер и слободним изборима”. Део идеје о „фер и слободним изборима”

12 Rawls, J. (1971) *A Theory of Justice*, Cambridge, MA: Harvard University Press, p. 75.

13 За детаљније разматрање ове идеје видети: Christiano, T. (2008) *The Constitution of Equality: Democratic Authority and Its Limits*, Oxford: Oxford University Press, поглавље 1.

свакако је могућност једнаког утицаја сваког грађанина на крајњи резултат демократског одлучивања. Међутим, идеја о праведности читавог процеса одлучивања иде и даље од тога. Она укључује и многе друге идеје и идеале које смо до сада разматрали попут оних о могућности активног учешћа, слободног изражавања мишљења, уважавања различитости, допуштености и уважавања опозиционог мишљења и деловања. Идеја о праведности политичког процеса подразумева равноправан третман како самих грађана, тако и оних партија и политичара који се кандидују за одређене функције. Тако да упркос могућности једнаког политичког утицаја грађана, не би се могло рећи да је политички процес у потпуности праведан ако кандидати за функције нису такође равноправно третирани.

3

Наш циљ у претходним поглављима био је да размотримо неке основне идеје и идеале демократске политичке културе у светлу одређених принципа карактеристичних за демократију. У том погледу могло би се рећи да смо настојали да имплицитну заснованост ових идеја и идеала на принципима правде, пре свега слободе и једнакости, учинимо експлицитном. С обзиром да политичку културу карактерише скуп општеприхваћених идеја и веровања, настојали смо да покажемо да се неки од основних елемената политичке културе демократског друштва најбоље могу разумети тако да изражавају ове базичне принципе демократије.

У уводном делу рада истакли смо да се нека од полазишта за наше истраживање налазе у Ролсовој политичкој теорији, али и да у одређеним погледима одступамо од његовог гледишта. На овом месту требало би истаћи још једну ствар у вези са односом према Ролсовој теорији. Када Ролс говори о политичкој култури демократског друштва он је одређује као „заједнички фондус имплицитно признатих основних идеја и принципа”.¹⁴ Из овог одређења је очигледно да Ролс не прави неку посебну разлику између идеја и принципа у вези са политичком културом демократског друштва. Иако је наше схватање демократске политичке културе блиско Ролсовом, треба истаћи да је за наше истраживање од одлучујуће важности било прављење разлике између идеја које су карактеристичне за политичку културу демократског друштва и основних принципа демократије. Ово отвара тешко питање да ли се основни принципи демократије и сами могу

14 Ролс, Ц. (1998) *Политички либерализам*, Београд: „Филип Вишњић”, стр. 40.

сматрати делом политичке културе или имају своје независно важење у оквирима нормативне политичке теорије. Ми смо их у раду третирали на овај други начин јер сматрамо да је од одлучујуће важности прављење разлике између идеја демократске политичке културе и нормативних принципа за увиђање нормативне димензије саме те политичке културе. Управо у томе лежи смисао нашег покушаја да се принципи који су имплицитни у уобичајеним схватањима везаним за демократско друштво учине експлицитним. Али управо зато наша експликација тих принципа мора да се позива како на скуп идеја које карактеришу демократску политичку културу, тако и на даљу елаборацију тих идеја у светлу познатих принципа и институција у оквиру политичке теорије и теорије демократије.

У једном ранијем раду изнели смо критику на рачун Ролсовог схватања политичке културе демократског друштва која каже да је његов избор основних идеја политичке културе демократског друштва у одређеној мери селективан.¹⁵ Сада би се иста та критика могла упутити и на рачун нашег становишта. У уводу је јасно истакнуто да ћемо се бавити само неким основним идејама и идеалима везаним за политичку културу демократског друштва. Међутим, упркос овом ограничењу и даље би се могло поставити питање зашто су размотрене баш те идеје и идеали а не неки други који би се такође могли сматрати основним. У том погледу истичемо да је главни циљ нашег истраживања нормативне природе и да је за нормативне сврхе које имамо у виду скуп идеја и идеала који смо разматрали сасвим довољан.

Наиме, нормативни принципи од којих смо пошли премда су карактеристични за демократију, не морају нужно да се примењују на демократију. Могуће је замислити друштво које би било организовано у складу са принципом слободе, а да није истовремено демократско. С друге стране, неко друштво би могло у својим институцијама да имплементира принцип једнакости, а да је истовремено аутократско. Сматрамо да наше истраживање указује зашто је битно да фондус идеја и идеала политичке културе демократског друштва имплицитно претпоставља како принцип слободе, тако и принцип једнакости. Сама политичка култура демократског друштва нам не каже ништа о међусобном односу ових принципа, што је и за очекивати. Ролс је такође сматрао да је управо задатак нормативне политичке теорије,

¹⁵ За ову критику видети: Младеновић, И. (2015) Џон Ролс о политичкој култури демократског друштва, *Култура* број 149, Завод за проучавање културног развоја, стр. 33–34.

а не политичке културе демократског друштва да понуди праву равнотежу између наведених принципа.

Коначно, избор основних идеја и идеала политичке културе којима смо се бавили у овом раду сасвим је довољан да укаже на суштинску разлику између политичке културе која подржава демократске институције и подстиче њихов развој од политичке културе која спутава демократију. Политичка култура која не садржи ниједну или већину наведених идеја и идеала, или се састоји од идеја и идеала који су њима супротни, сасвим сигурно неће бити повољна за развој и функционисање демократског друштва. Наше истраживање указује да разлог томе није само неуважавање идеја и идеала карактеристичних за демократију, већ непоштовање базичних принципа слободе и једнакости. Уместо да се на друштво гледа као на правичан систем сарадње, таква политичка култура подржава ауторитарно друштвено уређење које се искључиво заснива на сили и моћи. Нормативна политичка теорија не може да понуди конкретна решења како да друштва која су претходно била ауторитарна изграде демократску политичку културу, нити како је могуће спречити ерозију демократских идеја и идеала која може одвести демократска друштва у правцу ауторитарних режима. Али може да укаже на суштински значај основних принципа правде, слободе и једнакости, за очување и развој демократског друштва.

Закључак

Нормативна истраживања у вези са демократијом углавном су усредсређена на принципе и услове који би требало да буду задовољени како би се обезбедила процедурална и супстантивна правичност процеса политичког одлучивања. С друге стране, више емпиријски оријентисана истраживања у политичким наукама и социологији осветлила су значај и различите аспекте политичке културе који доприносе одржању и развоју демократског система и демократских институција. Наша разматрања у овом раду настојала су да ова два правца проучавања демократије доведу у међусобну везу истраживањем нормативне димензије политичке културе демократског друштва. У том погледу указали смо на који начин принципи слободе и једнакости утемељују неке основне идеје и идеале демократске политичке културе, али и у којој мери су њихове међусобне релације важне за виталност и даљи развој демократског друштва.

ЛИТЕРАТУРА:

Almond, G. A. and Verba, S. (1963) *The Civic Culture: Political Attitude and Democracy in Five Nations*, Princeton: Princeton University Press.

Aristotle, *Politics*, Indianapolis, Cambridge: Hackett Publishing Company.

Christiano, T. (2008) *The Constitution of Equality: Democratic Authority and Its Limits*, Oxford: Oxford University Press.

Cohen, J. (2003) For a Democratic Society, in: *The Cambridge Companion to Rawls*, ed. Freeman S. R., Cambridge: Cambridge University Press. pp. 86–138.

Дал, Р. (1997) *Полиархија: партиципација и опозиција*, Београд: „Филип Вишњић”.

Lipset, S. M. (1959) Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy, *The American Political Science Review* 53, pp. 69–105.

Lipset, S. M. (1990) The Centrality of Political Culture, *Journal of Democracy* 4, pp. 80–83.

Lipset, S. M. (1994) The Social Requisites of Democracy Revisited, *American Sociological Review* 59, pp. 1–22.

Mill, J. S. (1861/1977) Considerations on Representative Government, in: *Collected Works of John Stuart Mill Vol. XIX: Essays on Politics and Society*, Toronto, London: University of Toronto Press, Routledge and Kegan Paul, pp. 371–577.

Младеновић, И. (2015) Џон Ролс о политичкој култури демократског друштва, *Култура* број 149, Београд: Завод за проучавање културног развитака, стр. 26–38.

Rawls, J. (1971) *A Theory of Justice*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Ролс, Џ. (1998) *Политички либерализам*, Београд: „Филип Вишњић”.

ИВАН МЛАДЕНОВИЋ

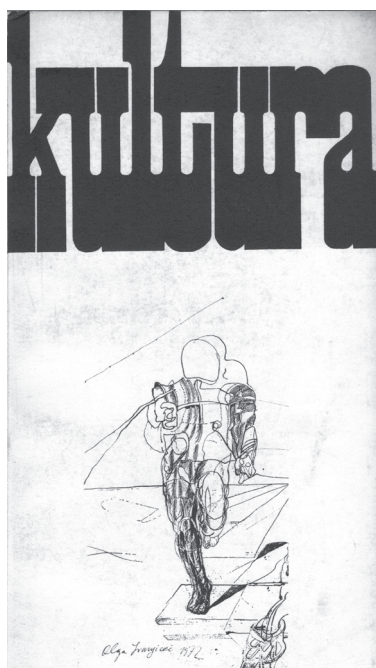
Ivan Mladenović
University of Belgrade, Faculty of Philosophy –
Department of Philosophy, Belgrade

POLITICAL CULTURE AND
THE PRINCIPLES OF DEMOCRACY

Abstract

In this paper we shall investigate the ideas and ideals of the political culture in a democratic society, which contribute to the viability of democracy and its further development. The main objective of the paper is to analyse the normative dimension of the democratic political culture. Starting from the principles of freedom and equality we ask how these principles provide grounds for some basic ideas and ideals of the political culture of a democratic society. Although our investigation is normative in nature, we argue that normative political theory should pay attention to empirically oriented research on political culture.

Key words: *democracy, political culture, justice, freedom, equality*

Аутор Оља Ивањицки, цртеж,
насловница *Културе* број 19 из 1972. године